

14. V'jatrovych V. M. Druga pol's'ko-ukrai'ns'ka vijna. 1942–1947 / Volodymyr V'jatrovych. – K.: Vyd. dim «Kyjevo–Mogyljans'ka akademiya». – 288 s.

15. Suchasna bilorus'ka nacional'na istoriografija u sprynjatti istoriykiv z Bilorusi / K. Ivangorods'kyj // Istoriografichni doslidzhennja v Ukrai'ni: Zb. nauk. pr. – 2016. – Vyp.26. – S.83–110.

16. Baturina S. Ukrai'ns'ka istorija v suchasnyh rosijs'kyh pidruchnykah z istorii' (2009–2015 rr.) / Svitlana Baturina // Istoriografichni doslidzhennja v Ukrai'ni. – 2015. – Vyp.25. – S.425–435.

17. Zashkil'njak L. O., Krykun M. G. Istorija Pol'shhi: Vid najdavnishyh chasiv do nashyh dniv. – L'viv: L'vivs'kyj nacional'nyj universytet imeni Ivana Franka, Instytut istorychnyh doslidzhen', Centr istorychnoi' polonistyky, 2002. – 752 s.

18. Il'jushyn I. I., Bzhoza Ch., Sova A.–L. Istorija Pol'shhi 1918–1945. Historia Polski 1918–1945 / I. I. Il'jushyn // Ukr. ist. zhurn. – 2008. – №1. – S.216–219.

19. Brzoza Cz., Sowa A.–L. Historia Polski 1918–1945 / Czesław Brzoza, Andrzej L. Sowa. – Kraków: Wyd-wo literackie, 2006. – 754 s.

20. Istorija Belarusi s drevnosti do nashih dnei: Ucheb. posobie / P. G. Chigrinov. – Mn.: Knizhnyj dom, 2004. – 672 s.

21. Kosmach G. A. Susvetnaja gistoryja Navejshaga chasu, 1918–1945 gg.: vucheb. Dapam. Dlja 10–ga kl. ustanou agul. Sered. Adukacyi z belarus. Movaj navuchannja / G. A. Kosmach, U. S. Koshaleu, M. A. Krasnova; pad. red. G. A. Kosmacha; per. z rus. movy G. A. Kosmacha, U. S. Koshaleva, M. A. Krasnovaj. – Mynsk: Nar. Asketa, 2012. – 214 s.

22. Roszkowski W. (Andrzej Albert). Historia Polski 1914–1990 / Wojciech Roszkowski. – Warszawa, 1991. – 440 s.

23. Roszkowski W. Historia Polski 1914–1993 / Wojciech Roszkowski. – Warszawa: Wzdownictwo Naukowe PWN Sp. z o.o., 1994. – 454 s.

24. Roszkowski W. Historia Polski 1914–2015. – Wydawnictwo Naukowe PWN Sp. z o.o. – Warszawa, 2017. – 658 s.

25. Topolski J. Historia Polski / Jerzy Topolski. – Poznań: Wydawnictwo Poznańskie, 2012. – 344 s.

26. Makuh I. Na narodnij sluzhbi: Spogady / Ivan Makuh. – K.: Osnovni cimosti, 2001. – 572 s.

27. Kryvavij veresen' u Starosambirshhyni // Krakivs'ki visti. – Ch.40. – 1940. – 19 travnja.

28. Korinnja tragedii'. Z prof. Ryshardom Tozhec'kym rozmovljaje Iza Hruslins'ka // Volyn': dvi pam'jati. Zbirka statej, opublikovanyh u «G'azeti vyborchij» / Per. z pol.; uporjad. M. Vojcehovs'kyj. – K. – Varshava: Duh i litera, Ob'jednannja ukrai'neiv u Pol'shhi, 2009. – 304 s.

Konyukhov S. V., Ph.D., Assistant Professor, Department of History, Museology and Cultural Heritage, Lviv Polytechnic National University (Ukraine, Lviv), konyukhovs@ukr.net

Presentation of the image of Ukrainian nationalists during the Second World War in the Polish and Byelorussian textbooks

The article analyzes the presentation of the image of Ukrainian nationalists in the Polish and Byelorussian textbooks. The attention is paid to the activities of Ukrainian underground organizations and its interpretations by the Polish and Byelorussian authors. Changes in the treatment of the events of 1939–1945 in the Polish and Byelorussian textbooks on history are considered.

Keywords: Belarusian historiography, Polish historiography, Organization of Ukrainian Nationalists, Ukrainian nationalism.

* * *

УДК 94(477.8):[32:364–055.26«1944/1953»

Чорний Г. В.,

аспірантка кафедри історії України, Тернопільський національний педагогічний університет ім. В. Гнатюка (Україна, Тернопіль), gchornij@ukr.net

ПОЛІТИКА РАДЯНСЬКОЇ ВЛАДИ ЩОДО ЖІНОК–МАТЕРІВ У ПЕРШІ ПОВОЄННІ РОКИ (НА ПРИКЛАДІ ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКОГО РЕГІОНУ)

На основі аналізу низки історичних праць та матеріалів Державних архівів Івано–Франківської, Львівської та Тернопільської областей охарактеризовано напрями політики радянської влади щодо жінок–матерів на території західних областей УРСР всередині 1940–х – на початку 1950–х рр. Висвітлено

законодавчу базу того часу, яка регулювала сімейно–шлюбні відносини, а також надавала певні соціальні гарантії жінкам–матерям. Проведено аналіз типових проблем щодо функціонування інституту материнства в перші повоєнні роки. Простежено процес насадження в регіоні образу «жінки–матері», яка згідно державної пропаганди уособлювала зразкову радянську жінку та була не лише носієм соціальної функції відтворення, а в подальшому залучалася й до публічної сфери діяльності. Проаналізовано основні заходи в сфері охорони материнства та дитинства, які спрямовувались на культивування ролі жінки–матері у західноукраїнському соціумі та шляхи їх втілення у повсякденній практиці.

Ключові слова: жінки, материнство, дитячі заклади, радянська влада, західноукраїнський регіон.

Значної уваги в науковій царині останніх десятиліть набуває жіноча історія, відлуння якої починає проявлятися у працях багатьох дослідників. Разом з тим, незважаючи на різноманіття висвітлених проблем, перед науковцями постає ще безліч питань, які на перший погляд здаються буденними та нецікавими, однак виділивши їх в окрему наукову проблематику, набувають нового актуального змісту. Враховуючи історичний досвід попередніх десятиліть, не залишилось поза увагою і становище жіноцтва західних областей УРСР всередині 1940–х – на початку 1950–х рр. Прагнучи покращити демографічну ситуацію перших повоєнних років, радянська влада вдалася до жорсткого контролю та цілої низки заходів спрямованих на пропагування вигідного для держави шаблону материнства, яке вважалося того часу одним із першочергових обов'язків жінок.

Незважаючи на зростаючий інтерес до проблем материнства в перше десятиліття повоєнної відбудови, окремого дослідження, яке відображало б політику радянської влади стосовно жінок–матерів на території західноукраїнських областей немає. Загальні аспекти досліджуваної проблеми набули висвітлення у працях вітчизняних та радянських науковців. Зокрема, відомості про роль жінки–матері в радянському соціумі 40–50–х рр. ХХ ст. дізнаємося із напрацьованих дослідниць С. Айвазової [1], Е. Здравомислової та А. Тьомкіної [3]. Окремі напрями державної політики щодо регулювання сімейно–шлюбних відносин та заходів із охорони материнства та дитинства в УРСР висвітлено у працях М. Турчіної [5], І. Перехреста [13], І. Фатхутдінової [14]. Особливої уваги потребує публікація М. Смольницької [17], яка характеризує напрями роботи офіційної влади спрямованої на жінок–матерів та їх становище у радянській Україні. Краєзнавчого відтинку досліджуваної проблеми надають публікації Р. Попп [6] та Т. Шуста [7].

Характерною особливістю перших повоєнних років була кількісна нерівномірність чоловічого та жіночого населення у західноукраїнському регіоні спричинена наслідками Другої світової війни. Намагання компенсувати жакливі демографічні втрати відобразилися у системі державного контролю за сферою охорони материнства та дитинства, а також акцентуванні уваги на статусі «жінки–матері». Аналіз багатьох пропагандистських публікацій дає можливість стверджувати, що політика радянської системи щодо жінок лише підкреслювала їх істинне призначення – народжувати та виховувати дітей, берегти сімейне вогнище, бути вірними дружинами, виконувати усі домашні справи та водночас активно залучатися до суспільного виробництва.

Розподіл праці між чоловіком на жінкою, який диктувався офіційною ідеологією, характеризував жінку не лише як «виробничу одиницю», яка працювала на

благо суспільства, а, в першу чергу, як матір, котра була носієм соціальної функції відтворення. Іншими словами, жінка у радянському соціумі позиціонувалась як «одиниця» двічі корисна державі [1]. Цілком очевидно, що крім усталених репродуктивної та виховної функцій, відбувалося масове залучення жіночих трудових ресурсів до виробничого та суспільно-політичного життя, яке закріплювалось юридично принципом рівноправності.

Радянська влада у післявоєнний період розглядала жінок у якості суб'єктів дітонародження, які мали покращити демографічну ситуацію, що склалася за наслідками війни. На державному рівні щоразу пропагувався патріотичний обов'язок жінки – бути багатодітною матір'ю. Відтворююча функція жінок прирівнювалася до обов'язку чоловіка захищати державу. Яскравим прикладом цього слугує твердження А. Бебеля: «Жінка, яка народжує дітей, служить загальним інтересам так само, як і чоловік, який, ризикуючи своїм життям, захищає країну...» [2, с. 361].

Деякі науковці наголошують про негласне існування у радянському соціумі так званого гендерного контракту «працюючої матері», коли жінці в системі загальноприйнятих соціальних установок відводилися дві ключових ролі – трудівниці та матері, які у реальному житті мали балансувати між собою [3, с. 21]. Влучний аргумент з цього приводу навела дослідниця М. Смольницька: «жінка формально має з чоловіком рівні права, отримує будь-яку освіту, може працювати на будь-якій посаді – але при цьому сім'я не перестає бути основою її діяльності» [4, с. 164]. Таке твердження об'єктивно висвітлює відношення тодішньої влади до традиційного особистого життя жінки. З одного боку держава нібито залишалась осторонь приватної сфери діяльності жінок, залучаючи їх до нової суспільної програми, проте з іншого – як публічне, так і особисте життя громадянок залишалося у центрі уваги владних органів.

Репродуктивні права жінок перебували під постійним контролем з боку держави. На законодавчому рівні вони регулювалися значною кількістю нормативних документів, однак фактичного захисту жінки так і не отримували. Ще у 1936 р. радянським урядом прийнято рішення «Про заборону абортів, збільшення матеріальної допомоги породіллям, встановлення державної допомоги багатодітним сім'ям, розширення мережі пологових будинків, дитячих ясел і дитячих садків, посилення кримінальної відповідальності за несплату аліментів і деякі зміни в законодавстві про аборти» [1]. Цією постановою партійно-радянське керівництво в обмін на рівноправне становище в суспільстві вимагало від жінки значного покращення демографічної ситуації. Поза тим, сім'я почала займати місце важливого елемента соціальної стабільності, мала базуватись на надійній опорі та соціальних зв'язках.

Політика радянської влади щодо формування образу «жінки-матері», а також інші стратегічні напрямки діяльності, які мали забезпечити швидке залучення населення до єдиної соціалістичної системи координат, поширювалася по всій без винятку території Радянського Союзу, в тому числі й західноукраїнських земель. Особлива увага приділялася заходам з охорони материнства й дитинства, які були під постійним контролем регіональних та вищих партійно-радянських

органів влади, в тому числі сектору з роботи серед жінок західних, Ізмаїльської та Закарпатської областей, який функціонував при Центральному комітеті партії.

У зв'язку із демографічною кризою 10 листопада 1944 р. Рада Міністрів УРСР видала постанову «Про заходи щодо розширення мережі дитячих установ і поліпшення медичного та побутового обслуговування жінок і дітей» [5, с. 141–142]. Згідно цієї постанови у медичних закладах вводилась посада педіатра, створювались відділення для недоношених дітей, проводився постійний облік багатодітних та одиноких матерів тощо.

Результати війни призвели до проблеми відбудови медичних закладів та забезпечення їх професійними фахівцями та спеціалізованим персоналом. На початку 1945 р. у медичних закладах Дрогобицької області бракувало 25 педіатрів та 30 гінекологів [6, с. 332]. На Станіславщині в 1941 р. функціонувало 120 фельдшерсько-акушерських пунктів, однак станом на липень 1944 р. не працював жоден [7, с. 255]. У зв'язку з цим значна частина жінок народжувала в домашніх умовах. Подекуди такі пологи завершувалися смертю породіль та немовлят.

Після звільнення західних областей УРСР від окупантів відбудова медичних закладів першочергово відбувалася здебільшого в містах. У сільській місцевості через відсутність відповідних установ та відповідних кадрів впродовж 1944–1946 рр. спостерігалася смертність дітей віком від одного року. Зокрема, в Дрогобицькій області у 1945 р. її показник становив 11% від загальної кількості новонароджених [8, арк. 13].

Ситуація щодо відбудови спеціалізованих жіночих та дитячих медичних закладів була катастрофічною. На середину липня 1944 р. у Станіславській області не функціонував жоден із 8 дитячих довоєнних лікарняних закладів, 24 жіночих консультацій та 12 молочних кухонь. Повністю зазнали руйнування 3 дитячих та 5 пологових будинків. Війна нанесла шкоди дитячим лікувальним закладам приблизно на 40 млн. крб. [7, с. 256]. Схожою була картина й в інших областях Західної України.

Кошти, які виділялися урядом УРСР на відбудову жіночих та дитячих медичних закладів у перші повоєнні роки були незначними. Так, у відсотковому відношенні на відбудову фельдшерсько-акушерських пунктів Станіславської області в першому півріччі 1945 р. припадало лише 10% від загальної суми, а на спеціалізовані лікарняні заклади – 8% [7, с. 254]. Ситуація змінилася на початку 1950-х рр. На державне асигнування галузі охорони здоров'я Станіславщини в 1950 р. виділено 67856 тис. руб., що в 4 рази перевищувало суму витрат у порівнянні з 1940 р. [9, арк. 97]. Відповідно зросла й сума витрат на забезпечення пологових будинків, фельдшерсько-акушерських пунктів, дитячих лікувальних закладів тощо.

Незважаючи на державне фінансування, відбудова мережі жіночих та дитячих медичних закладів відбувалася вкрай повільно. Так, в 1946 р. у західно-українських областях працювало лише 59 пологових будинків, 222 дитячих та 218 жіночих консультацій [10, с. 2]. Враховуючи той факт, що у перші повоєнні роки радянська пропагандистська машина вправно акцентувала увагу громадськості на престижності

материнства, в дійсності реальна допомога з боку держави практично не відчувалася.

Наступні повоєнні роки відзначилися деяким збільшенням лікувально-профілактичних закладів для жінок та дітей. В 1950 р. лише у Станіславській області працювало 80 лікарень, з них 43 – у селах; 14 пологових будинків та 2 дитячих лікарні [9, арк. 97]. На Тернопільщині в 1953 р. практично повністю виконане розпорядження Міністерства охорони здоров'я УРСР про розповсюдження мережі пологових будинків, жіночих консультацій та фельдшерсько-акушерських пунктів. Згідно плану до кінця року в області працювало 342 колгоспних пологових будинки із 350 планових, а також 58 лікарів-гінекологів, 840 акушерок [11, арк. 29].

Державна пропаганда постійно наголошувала на піклуванні про вагітних жінок та матерів з немовлятами. Їм передбачалося додаткове харчування, видавали необхідні речі для новонароджених, а на підприємствах, де працювало більше 300 жінок мали функціонувати кімнати гігієни [6, с. 332]. Окрім того, поширення на території західних областей наказу про допомогу багатодітним та самотнім матерям передбачало утворення для дітей «молочних кухонь». На Станіславщині впродовж серпня-грудня 1944 р. утворено 45 «молочних кухонь», де харчувалося понад 10 тис. дітей. Вже до травня 1945 р. в області функціонувало 95% таких закладів харчування [7, с. 259].

Згідно законодавства у сфері охорони материнства та дитинства на певних етапах вагітності жінки звільнялися від виконання понаднормових та нічних робіт, позачергово отримували продукти харчування на виробництві, могли переводитись на легшу роботу із збереженням середньої заробітної плати. Жінки, які народжували вже третю дитину мали право отримувати допомогу в більшому розмірі. Окрім того, тривалість декретної відпустки зросла від 62 до 77 днів [12, с. 456]. На перший погляд держава ніби робила все можливе задля соціального захисту жінок-матерів, однак в дійсності така допомога проявлялася лише у змісті юридично закріплених документів. У суспільстві сформувалася свого роду ілюзорна практика одвічного піклування про матерів та їх нащадків з боку радянської влади, що увійшла до загальної системи людських переконань.

Державна політика у сфері охорони материнства та дитинства керувалася виконанням наказу Президіуму Верховної Ради СРСР від 8 липня 1944 р. «Про збільшення державної допомоги вагітним жінкам, багатодітним та самотнім матерям, підсилення охорони материнства й дитинства, про встановлення почесного звання «Мати-героїня» і заснування ордену «Материнська слава» [13, с. 37]. Фактично, цим документом радянська влада закріпила на законодавчому рівні процес «примусової стабілізації сім'ї» [14, с. 112]. Згідно цього наказу, матерям відповідних категорій надавалися пільги та матеріальна допомога. У Тернопільській області впродовж 1944–1951 рр. багатодітним та самотнім матерям виплачено 101 973 000 крб. матеріальної допомоги [21, арк. 8], а на Станіславщині лише за 1953 р. – 21 403 700 крб. [15, арк. 159].

Статус «жінки-матері» на державному рівні вшановувався публічними нагородами та моральним стимулюванням. Орден «Мати-героїня» присвоювався

жінкам, котрі народили та виховали більше десяти дітей, за умови досягнення наймолодшою дитиною однорічного віку та фактичної кількості живих дітей не менше десяти. Орденом «Материнська слава» нагороджували жінок за наявності семи-дев'яти дітей, а «Медаллю материнства» – шести [6, с. 332]. Наприклад, протягом липня 1944–1951 рр. на Львівщині нагороджено 10551 багатодітну матір, зокрема почесні звання «Матір-героїня» отримала 101 жінка, «Медаль материнства» – 8452 особи, а орденом «Материнська слава» третього ступеню нагороджено 2298 жінок [16, арк. 69].

Тоталітарна машина прагнула виховати на новій підвладній території «жінку-матір» радянського зразка, яка б не лише покращила демографічну ситуацію краю, а й була здатна виховати власних дітей у якості покірних, дисциплінованих, справедливих та чесних громадян, які своєю відданістю служили б на благо цій системі. Проте, отримання пільг за «привілейований» статус «жінки-матері» відбувався лише за умови, коли жінка була активним учасником суспільного виробництва.

В деяких архівних документах зустрічаються випадки, коли нагородження багатодітних та самотніх матерів взагалі не відбувалося, або ж проходило формально. Місцеві керівники часто легковажили своїми посадовими обов'язками, належний облік цих категорій населення не проводився. Як виявилось, із 1263 багатодітних матерів Львівської області у 1951 р. до нагород представлено лише 724 жінки. У Брюховецькому районі станом на 1 січня 1952 р. п'ятеро багатодітних матерів не отримали матеріальної допомоги ще за 1945–1947 рр. [16, арк. 69].

Матеріальна скрута, безчинство з боку партійно-радянського керівництва, наявність сім'ї та малолітніх дітей, яких потрібно прогодувати не дивлячись ні на що, робили становище жіноцтва ще складнішим. До того ж, держава не втручалася у вирішення чи навіть полегшення домашніх клопотів жінок, вважаючи це їх особистою справою.

Друга половина 1940-х рр. характеризувалася низкою законодавчих актів, що конкретизували та доповнювали деякі положення про надання певних соціальних гарантій жінкам-матерям. Згідно наказу Президії Верховної Ради СРСР від 25 листопада 1947 р. «Про розмір допомоги багатодітним та самотнім матерям», який значно розширив коло жінок, що отримували матеріальну допомогу. Однак, разом з цим держава зменшила її обсяг майже вдвічі [17, с. 101–102]. Іншим наказом від 19 травня 1949 р. «Про покращення справи державної допомоги багатодітним і самотнім матерям і покращення умов праці і побуту жінок» [12, с. 458] передбачалося зберігання за жінкою права на безперервний трудовий стаж за умови досягнення дитиною півторарічного віку в разі розривання трудового договору.

У перші повоєнні роки, аби направити жіночу мобільність в русло активної виробничої та громадської діяльності партійно-радянське керівництво вдалося до розширення мережі дитячих ясел, садочків та дошкільних майданчиків, які на початкових етапах радянської західноукраїнського регіону розвивалися доволі повільно. Політика радянської влади була спрямована на витіснення жінок-матерів із приватної сфери, за якими в першу чергу залишалася збереження

їх відтворюючої та соціальної функцій. Перед жінками, перш за все матерями, стояв нелегкий вибір: реалізувати себе виключно у приватній сфері, при цьому бути суб'єктом постійного тиску та контролю з боку ідеологічної системи, або ж спрямувати всі свої сили на виконання завдань та вказівок партійно-радянського керівництва, залишивши своїх малюків, фактично, без материнського піклування.

Колективізація сільського господарства змушувала жінок працювати «від зорі до зорі» на колгоспних полях. На сім'ю, дітей, а тим паче ведення домашнього господарства практично не вистачало сил та часу. Як спосіб виживання перед жінкою поставала потреба у поєднанні виробничо-громадської та приватної сфер діяльності. Появилася нагальна потреба в сезонних дит'яслах та садочках, які у певній мірі мали полегшити становище працюючих жінок у сільській місцевості.

У містах ситуація була схожою. Практично вся відповідальність за працюючих жінок-матерів перекладалася на керівників промислових підприємств та установ. Вони зобов'язувались створити необхідні умови для жінок даної категорії, зокрема облаштувати кімнати гігієни, душові, кімнати для годування грудних дітей тощо. Проте, доволі часто зважаючи на брак фінансування, а також банальну зневагу керівництва до своїх працівників, в багатьох установах санітарно-побутових приміщень для жінок не було взагалі.

Державна політика у сфері охорони материнства та дитинства регулювалась чималою кількістю законодавчих документів місцевого та республіканського значення. Щороку радянським урядом видавалась постанова «Про організацію в колгоспах, радгоспах та при сільських радах УРСР сезонних дит'ясел та дошкільних майданчиків» [18, арк. 2], у якій зазначалася інформація про наявну кількість дитячих закладів та їх планове виконання впродовж року.

Загалом у 1946 р. на Львівщині було відкрито лише 4 постійних дит'ясел та 4 садочка. Особливо гостро ця проблема проявила себе з утворенням колгоспів. Наприклад, у Краснянському районі організовано 4 колгоспи, там же налічувалося 160 дітей дошкільного та ясельного віку. Колгоспи не мали своїх фондів на відкриття ясел, тому жіночі ради досить часто піднімали клопотання про утворення змішаних дитячих ясел, де мали бути і дошкільнята. У свою чергу, дитячі садочки не були укомплектовані належним чином. Часто ці будівлі не відповідали своєму призначенню. Вони складалися із однієї кімнати, були надзвичайно тісними, не мали підсобних приміщень. В них не було ліжок, столів, лавок та іншого обладнання для дітей [19, арк. 1].

Ситуація з організацією дит'ясел та садочків набула змін лише на початку 1950-х рр. Так, у 1949 р. кількість постійних дитячих ясел у західних областях УРСР збільшилася в 2,5, а кількість місць у 3 рази [20, с. 194]. Частково змінилося і співвідношення стосовно сезонних дит'ясел. Згідно плану 1953 р. на Тернопільщині у колгоспних дит'яслах мало перебувати 20 тис. дітей. Однак станом на 1 червня кількість дітей становила лише 8170, причому в Кременецькому, Залозецькому, Золото-Потоцькому та Козівському районах сезонних дитячих ясел не було взагалі [11, арк. 5].

Окремі посадовці не надавали створенню мережі сезонних дитячих закладів ніякого значення та заради

економії коштів затягували термін їх відкриття аж до збирання врожаю. Під час жнив перейматися такою справою було ніколи. Жінки, фактично, «один на один» залишалися із цією проблемою.

Вагому роль у розширенні мережі дитячих закладів відіграли жіночі ради. За ініціативи жінок Станіславської області в 1949 р. організовано 46 дит'ясел, у складі яких перебувало 967 дітей, 45 дитячих садочків (1589 дітей), 15 дитячих будинків, 2 школи-патронати, в яких виховувалось 2113 дітей-сиріт. Окрім цього, протягом літньої оздоровчої кампанії в дитячих садочках, піонерських таборах, колгоспних яслах та інших установах області цього ж року оздоровлено 15196 дітей [21, арк. 130]. Одна із жіночих рад м. Козова, що на Тернопільщині власними силами відремонтувала районний дитячий садочок [22, арк. 14]. Здебільшого, жіночі ради залучалися не лише до організації дитячих закладів, а й забезпечували їх усім необхідним. Наприклад, жіноча рада Калущського калійного комбінату (Станіславщина) взяла шефство над місцевим дитячим садочком. Активістки регулярно організовували серед робітників збір одягу, взуття, канцелярського приладдя, допомагали коштами [23, арк. 88].

Таким чином, політика радянської влади щодо жінок-матерів у перші повоєнні роки характеризувалася низкою заходів, які знайшли своє відображення у численних законодавчих документах. Держава гарантувала соціальний захист жінкам, здебільшого увага акцентувалася на багатодітних та самотніх матерях, а також шляхом матеріального та морального стимулювання заохочувала покращувати демографічну ситуацію у регіоні, видаючи такий «піар-хід» за державний обов'язок кожної жінки. Крім того, ідеологічна практика перших повоєнних років прагнула закріпити у свідомості західноукраїнського населення образ «жінки-матері», яка не лише виконує соціальну функцію материнства, а й водночас являється активною учасницею виробничої та громадсько-політичної діяльності. В дійсності, через недосконалість механізму соціального захисту материнства, байдужість та зверхність окремих чиновників доволі часто жінки залишалися наодинці із своїми проблемами. Яскравим прикладом цього є розвиток мережі дитячих ясел та садочків, який відбувався у західноукраїнських областях вкрай повільними темпами.

Список використаних джерел

1. Айвазова С. Свобода и равенство советских женщин. – URL: <http://www.a-z.ru/women/texts/aiavazova.htm> (дата звернення: 11.06.2018).
2. Бебель А. Женщина и социализм. – М.: Госполитиздат, 1959. – 596 с.
3. Здравомыслова Е. А., Темкина А. А. Социология гендерных отношений и гендерный подход в социологии. – URL: <https://ecsosman.hse.ru/data/099/222/1218/002.ZDRAVOMYSLOVA.pdf> (дата звернення: 22.06.2018).
4. Смольницька М. Жінка в радянському суспільстві: офіційний образ і реальна практика / Мирослава Смольницька // Україна ХХ ст.: культура, ідеологія, політика: 36. ст. – К, 2011. – Вип.16. – С.162–174.
5. Турчина М. О. Медичне законодавство в Україні в радянський період: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 / Турчина Марія Олегівна. – Харків, 2016. – 223 с.
6. Попп Р. Політика радянської системи щодо жіноцтва Дрогобиччини у перші повоєнні роки (1944–1953) / Руслана Попп // Дрогобичський краєзнавчий збірник. Спецвипуск III. – Дрогобич: Посвіт, 2017. – С.328–336.

7. Шуст Т. Особливості відбудови радянської системи охорони здоров'я Станіславської (Івано–Франківської) області 1944–1945 рр. / Тарас Шуст // Український історичний збірник. – К.: Інститут історії України, 2015. – Вип.18. – С.252–260.

8. Державний архів Львівської області. – Ф.П–5001. – Оп.8. – Спр.257. – 26 арк.

9. Державний архів Івано–Франківської області. – Ф.П–1. – Оп.1. – Спр.1176. – 147 арк.

10. Агашкова Т. Жінки – активні будівники нового життя / Т. Агашкова // Радянська Україна. – 23 серпня 1946. – №167. – С.2.

11. Державний архів Тернопільської області. – Ф.П–1. – Оп.1. – Спр.2605. – 105 арк.

12. Соціальні трансформації в Україні: пізній сталінізм і хрущовська доба: Колективна монографія / Відп. ред. В. М. Даниленко; ред.–упоряд. Н. О. Лаас. – Київ: Інститут історії України НАН України, 2015. – 698 с.

13. Перехрест І. Державна допомога окремим категоріям населення України в період повоєнної відбудови (1943–1945 рр.) / І. Перехрест // Гуманітарний вісник. Сер.: Історичні науки. – 2014. – Вип.4 (1). – С.37–42.

14. Фатхутдінова І. Вплив ідеологічного апарату примусу на роль української жінки у сфері сімейно–шлюбних відносин в період соціально–політичних потрясінь / І. Фатхутдінова // Future human image. – К.: ISPC, 2015. – Вип.2 (5). – С.101–124.

15. Державний архів Івано–Франківської області. – Ф.П–1. – Оп.1. – Спр.1681. – 192 арк.

16. Державний архів Львівської області. – Ф.П–3. – Оп.4. – Спр.661. – 129 арк.

17. Смольницька М. Материнство як соціальна функція (друга половина 1940–х – перша половина 1960–тих років) / Мирослава Смольницька // Україна ХХ ст.: культура, ідеологія, політика: Зб. ст. – К, 2015. – Вип.20. – С.98–110.

18. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України. – Ф.Р–2. – Оп.7. – Спр.4001. – 234 арк.

19. Державний архів Львівської області. – Ф.П–3. – Оп.2. – Спр.287. – 230 арк.

20. Соціалістичні перетворення в західних областях Української РСР 1939–1979: [зб. док. і матеріалів] / упоряд. Х. І. Горозанкіна на ін. – К., 1980. – 546 с.

21. Державний архів Івано–Франківської області. – Ф.П–1. – Оп.1. – Спр.996. – 156 арк.

22. Державний архів Тернопільської області. – Ф.П–1. – Оп.1. – Спр.409. – 144 арк.

23. Державний архів Івано–Франківської області. – Ф.П–1. – Оп.1. – Спр.261. – 179 арк.

References

1. Ajvazova S. Svoboda i ravenstvo sovetских zhenshin. – URL: <http://www.a-z.ru/women/texts/ajvazova.htm> (data zvernennja: 11.06.2018).

2. Bebel' A. Zhenshina i socializm. – M.: Gospolitizdat, 1959. – 596 s.

3. Zdravomyslova E. A., Temkina A. A. Sociologija gendernyh otnoshenij i gendernyj podhod v sociologii. – URL: ecsocman.hse.ru/data/099/222/1218/002.ZDRAVOMYSLOVA.pdf (data zvernennja: 22.06.2018).

4. Smol'nic'ka M. Zhinka v radjans'komu suspil'stvi: oficijnyj obraz i real'na praktyka / Myroslava Smol'nic'ka // Ukrai'na XX st.: kul'tura, ideologija, polityka: Zb. st. – K, 2011. – Vyp.16. – S.162–174.

5. Turchina M. O. Medychno zakonodavstvo v Ukrai'ni v radjans's'kyj period: dys. ... kand. juryd. nauk: 12.00.01 / Turchina Marija Olegivna. – Harkiv, 2016. – 223 s.

6. Popp R. Polityka radjans'koi' systemy shhodo zhinoctva Drogobychchynu u pershi povojenni roky (1944–1953) / Ruslana Popp // Drogobyc'kyj krajeznavchij zbirnyk. Specvypusk III. – Drogobych: Posvit, 2017. – S.328–336.

7. Shust T. Osoblyvosti vidbudovy radjans'koi' systemy ohorony zdorov'ja Stanislavs'koi' (Ivano–Frankivs'koi') oblasti 1944–1945 rr. / Taras Shust // Ukrai'ns'kyj istorychnyj zbirnyk. – K.: Instytut istorii' Ukrai'ny, 2015. – Vyp.18. – S.252–260.

8. Derzhavnyj arhiv L'vivs'koi' oblasti. – F.P–5001. – Op.8. – Spr.257. – 26 ark.

9. Derzhavnyj arhiv Ivano–Frankivs'koi' oblasti. – F.P–1. – Op.1. – Spr.1176. – 147 ark.

10. Agashkova T. Zhinky – aktyvni budivnyky novogo zhyttja / T. Agashkova // Radjans'ka Ukrai'na. – 23 serpnja 1946. – №167. – S.2.

11. Derzhavnyj arhiv Ternopil's'koi' oblasti. – F.P–1. – Op.1. – Spr.2605. – 105 ark.

12. Social'ni transformacii' v Ukrai'ni: piznij stalinizm i hrushovs'ka doba: Kolektyvna monografija / Vidp. red. V. M. Danylenko; red.–uporjad. N. O. Laas. – Kyi'v: Instytut istorii' Ukrai'ny NAN Ukrai'ny, 2015. – 698 s.

13. Perehrest I. Derzhavna dopomoga okremym kategorijam naselennja Ukrai'ny v period povojennoi' vidbudovy (1943–1945 rr.) / I. Perehrest // Gumanitarnyj visnyk. Ser.: Istorychni nauky. – 2014. – Vyp.4 (1). – S.37–42.

14. Fathutdinova I. Vplyv ideologichnogo aparatu prymusu na rol' ukrai'ns'koi' zhinky u sferi simejno–shljubnyh vidnosyn v period social'no–politychnyh potrasin' / I. Fathutdinova // Future human image. – K.: ISPS, 2015. – Vyp.2 (5). – S.101–124.

15. Derzhavnyj arhiv Ivano–Frankivs'koi' oblasti. – F.P–1. – Op.1. – Spr.1681. – 192 ark.

16. Derzhavnyj arhiv L'vivs'koi' oblasti. – F.P–3. – Op.4. – Spr.661. – 129 ark.

17. Smol'nic'ka M. Materynstvo jak social'na funkcija (druga polovyna 1940–h – persha polovyna 1960–tyh rokov) / Myroslava Smol'nic'ka // Ukrai'na XX st.: kul'tura, ideologija, polityka: Zb. st. – K, 2015. – Vyp.20. – S.98–110.

18. Central'nyj derzhavnyj arhiv vyshyh organiv vlady ta upravlinnja Ukrai'ny. – F.R–2. – Op.7. – Spr.4001. – 234 ark.

19. Derzhavnyj arhiv L'vivs'koi' oblasti. – F.P–3. – Op.2. – Spr.287. – 230 ark.

20. Socialistychni peretvorennja v zahidnyh oblastjah Ukrai'ns'koi' RSR 1939–1979: [zb. dok. i materialiv] / uporjad. H. I. Gorozhankina na in. – K., 1980. – 546 s.

21. Derzhavnyj arhiv Ivano–Frankivs'koi' oblasti. – F.P–1. – Op.1. – Spr.996. – 156 ark.

22. Derzhavnyj arhiv Ternopil's'koi' oblasti. – F.P–1. – Op.1. – Spr.409. – 144 ark.

23. Derzhavnyj arhiv Ivano–Frankivs'koi' oblasti. – F.P–1. – Op.1. – Spr.261. – 179 ark.

Chornij H. V., post-graduate student of the Department of History of Ukraine of Ternopil National Pedagogical University named after Volodymyr Hnatyuk (Ukraine, Ternopil), gchornij@ukr.net

Politics of the soviet government in regards to women–mothers in the first post-war years (on the example of Western Ukrainian region)

In the article, on the basis of analysis, of a number of historical works and materials of Ivano–Frankivsk, Lviv and Ternopil regions state archives, the directions of Soviet government policy regarding women–mothers on the territory of Western regions of the USSR during middle 1940–s – early 1950–s, were described. The article reveals the legislative basis of that time period, which regulated family–marital relations and provided women–mothers with certain social warranties. The article provides the analysis of typical problems of functioning of the institution of maternity in the first post-war years. In the article was traced the process of «mother–woman» image formation in the region, which according to state propaganda represented the exemplary Soviet woman, who was not only a bearer of the social reproduction function, but also was combined with the public sphere of activity and actively worked for country's benefit. The main measures in the sphere of maternity protection, aimed at honoring the role of women–mother in Western Ukrainian society and ways of their implementation in everyday life, were analyzed.

Keywords: women, motherhood, children's institutions, Soviet power, Western Ukrainian region.

УДК 631.67(091)(477.7)

Клубук В. В.,

кандидат історичних наук, старший науковий співробітник відділу науково–інноваційної діяльності, Інститут зрошуваного землеробства НААН (Україна, Херсон), izz.ua@ukr.net

ЗРОШЕННЯ І ЛІСОМЕЛІОРАЦІЯ В СТЕПОВІЙ ЗОНІ УКРАЇНИ. УРОКИ МИНУЛОГО В УМОВАХ ЗМІНИ КЛІМАТУ

Знання історії агрономічної науки дозволяє більш фундаментально оцінювати суть певних проблем, більш критично підходити до аналізу проблем землеробства сьогодення. Тривалий час, до XIX ст., землеробство на території сучасної Південної України не було пріоритетною діяльністю. Головним